

על החי"ל ועל הנסים

אל"מ מיכאל בן-גל

לפחות שלושה מעשי-נסים אפשר למנות מסביב להקמתה, והמשך-קיומה, של החטיבה-היהודית-הלוחמת במלחמת-העולם השנייה.

הנס הראשון — אי-התפרקותם של גדודי ה"רגימנט-הפלשתינאי".
אין זה ידוע לכותב שורות אלו מה בדיוק דובר, עם תחילת הגיוס ל"באפס", בין הנהלת הסוכנות ובין שלטונות הצבא הבריטי ביחס לאופי השירות ביחידות-חי"ר אלו. למעשה עד שנפלה בסוף אבגוסט 1944 ההכרעה המפתיעה על הקמת החי"ל — היה חיל-הרגלים הארצישראלי (כולל היחידות של החלק היהודי שבו) חיל שמירה על מתקנים, שכמובן ציפו ממנו המפקדות-הממונות גם ליכולת "קרבית" מסוימת, במסגרת פעולה נגד צנחנים, פולשים — ואפילו כלוחמים "בגב אל הקיר", בשעת-חירום של ממש (כבתקופה בה התדפק רומל על שערי מצרים).

עם תחילת הגיוס עוד שגינו בחלומות על חזון הדיביוזה-היהודית, אולם משנמוגו אלה בשנת 1941, הרי עד 1.9.1944 לא רק שלא היה במדיניות הבריטית כלפי חיל-הרגלים הא"י שום עידוד בשטח השאיפות הלאומיות, כי אם גברו-והלכו סימני ההתנגדות — שהתבטאו ביחס אל הדגל, אל ההמנון הלאומי ואל השפה, ההתקדמות שמצויה היתה באיגוד הפלוגות לגדודים — היתה רובה למראית-עין, מנהלתית גרידא; ובמידה שגדוד היה מרוכז במקום אחד — הרי גם השיפוט המשמעתית (ברמת קש"ב) נשמט מידי המ"פ היהודי ועבר לידי המג"ד הנכרי. המג"דים היו בדרך-כלל מ"עודפי" מלחמת-העולם הראשונה, בלתי-קרבניים, חסרי מעוף ואטומי מוח ורגש כלפי השאיפות הלאומיות של פיקודיהם. עם זאת, היתה התקדמות בעלית הקצינים היהודיים — עד שרוב מפקדי-הפלוגות היו יהודים.

האזירה ששררה בפלוגות ובגדודים היתה קשה למדי.
הסיסמה החיובית הגלויה היתה: "מלחמה בהיטלר כאילו שאין מדיניות הספר-הלבן קיימת". ביחס לחלקה השני של סיסמה זו — "מלחמה בספר-הלבן כאילו אין מלחמה בהיטלר קיימת" — עליה עוד יסופר בהרחבה ביום מן הימים.
ואילו הסיסמה הסמויה היתה: — "כל עוד קיימים הגדודים, ואפילו בתוכנם הבלתי-מספק, הרי ישנה תקווה שעם שינוי במדיניות הממשלה הבריטית יהיה ממה ליצור כוח לוחם. ואילו אם לא יתקיימו הגדודים מה יעזור שינוי במדיניות?".
למעשה היה המבנה המשונה של ה"רגימנט-הארצישראלי" רעוע גם באשר לרוחם של אנשיו. בשנות 44—1943 היו שלושת הגדודים היהודיים מפוזרים — הראשון במצרים, השני בלוב, והשלישי בא"י. המציאות היתה — שמירה על מתקנים, חשובים וגם פחות חשובים; מעט אימונים; חימוש וציוד של יחידת-משמר.

כתוצאה מכך, במרוצת השנים — לכשהתברר שנצחון בעלי-הברית אינו מעתה אלא שאלת זמן, וכי מדיניות בריטניה הולכת ונעשית קשיחה יותר, שהתעסוקה עלובה, שאנשי יחידות-השירותים קרובים יותר לחזית, ועוסקים יותר בענינים של ממש גם בשטח המלחמה בהיטלר וגם בענינים יהודיים, מאשר אנשי חיל-הרגלים הא"י — הרי נתגברו-והלכו רגשי המרירות, אי-שביעות-הרצון והעייפות, שלעומתם התקיימו רק שתי הסיס-מאות הנ"ל; ובהיעדר מסגרת משמעתית של ממש, בשטח היחסים עם "השלטונות היהודיים", נתגלו בקיעים מסוכנים במבנה החי"ר הא"י — שהוקם בעמל רב, בתנאים קשים ומתוך מאמץ התנדבותי-חלוצי שהיה בלתי-מבוטל כלל וכלל.

יש וגם יחסם של אנשי מנגנון-ההגנה והפלמ"ח, שהגדילו פעילות בארץ, לא שימש גורם מעודד לאנשי הגדודים.

שירות זה במשך כ-4 שנים ללא סיפוק השחית חלקות טובות לא-מעטות — ולא רק במובן ה"מורל" של בודדים, אדישות למשטר, למסגרת המשמעת-הצבאית, ולזול בתפקיד ובצורת ביצועו, ציניות ולא-איכפתיות צמחו על רקע ההוי ה"שמירתי" של הגדודים; וכידוע, קשה יבלית לעקירה מכל צמח מביא-תועלת.

מצב ה"אבהות" של היחידות היהודיות לא היה מעולם מהברורים ביותר. שלטונות הצבא הבריטי הכירו כמובן, אם כי לא תמיד בפה מלא, בעובדה שתנועת ההתנדבות היא פרי יוזמה ומאמציה של הסוכנות היהודית; אולם בלי נקיפות-מצפון נשאו ונתנו הבריטים בעניני גיוס וקידום ממלאי-תפקידים, גם עם נציגי המפלגה הרביוניסטית, שקשריה עם ארגוני המחתרת האנטי-בריטיים היו ידועים; וגם ניסו, אם כי ללא הצלחה רבה, להתבסס על החלק השלישי של גוף-המתנדבים — על ה"בלתי-תלויים".

במציאות היומיומית של חי הגדודים הוחזקה משמעת למרות המוסדות, בין מקבליה, על-ידי איוון — שלא ניתן אולי להגדרה מדויקת — בין הפעילות והתעמולה של הועדים שנבחרו ו/או הורכבו מנציגי תנועות ומפלגות של המחנה הציוני, ובין המסגרת הצבאית-כביכול של חברי ההגנה הותיקים ואלה שגויסו מחדש לשורות הצבא. "ברמה גבוהה" היה מתנהל, לפי הצורך, משא-ומתן בין מפקדי ההגנה ועסקני המתנדבים מחד גיסא, ובין ראשי "התנועה הלאומית" מאידך גיסא, כדי לנקוט עמדה אחידה במשברים שהיו פוקדים את היחידות חדשים-לבקדם.

לאור "הסוף הטוב", אין כמובן כיום טעם לנסות ולנתח את המדיניות דאז — האם אפשר היה לנסות ולהיות תקיפים-יותר מבפנים, או שצדקה המנהיגות בירושלים באומרה: — "רצוי להחזיק מעמד, אך אם אמנם כשל כוח-הסבל, תעשו כאשר יורה לכם מצפונכם הציוני".

עם נזכור שעיקר התורה הצבאית שירשה ה"הגנה" ממתנדבי הגדודים העבריים במלחמת-העולם הראשונה היה בשטח המאבק עם הבריטים על זכויות לאומיות, הרי צריך אולי לברך על מה שהושג במלחמת-העולם השנייה.

על כל פנים, נדמה לי שיש מקום לתאר את עצם קיומם של הגדודים, עד למועד ההכרזה על הקמת החטיבה, כנס ראשון.

הנס השני — נתרשח כשלא הקדימו אנשי לח"י בחדשים את רצח לורד מוין בקהיר. כשהוא נרצח היתה כבר כל החטיבה בדרך אל נמל ההפלגה.

קשה לי להניח שאילו בוצע הרצח לפני פרסום ההחלטה על הקמת הבריגדה, או אף מיד עם פרסומה, כי לא היו גוברים אז כל מתנגדי הציונות על צ'רצ'יל, שבחששו ההיסטוריים-המדיני חש את הצורך לתת לדגל הכחול-לבן מקום בין דגלי הנלחמים, המנצחים והמשמידים את הנאציזם.

אולי מן-הראוי לציין כאן גם את מידת המשמעת והלויאליות שגילו שלטונות הצבא הבריטי במזרח-התיכון בביצוע משימה שנראתה להם, לרובם-ככולם, כמיותרת, מוזיקה — או, לפחות, כמאוחרת-מדי. החטיבה היהודית (המוגברת) אורגנה, צוידה, חומשה במיטב החימוש ויצאה לדרך תוך 60 יום.

בין הלקחים שראוי להם למיסדי צה"ל כי ירשמו לעצמם, כדאי שתיוזכר דוגמה זו של משמעת — ביצוע פקודה שאינה נראית למבצע.

פקודה זו הוסיפה להיות מבוצעת עד סוף המלחמה. כשהגיעו שליחי הפילדמרשל קסלרינג, דרך שביצריה, למפקדת בעלות הברית בקורטה ופתחו בגישושי כניעה ראשונים, יצאה הפקודה לחי"ל לסיים אימונים ולצאת לחזית — וכך נרשמה בדבריהימים של העולם העובדה של רק תחת דגלים זרים, כ"בני דת-משה", נלחמו היהודים במלחמת-העולם השנייה.

וכך מגיעים אנו אל

הנס השלישי — אי-היפגעותה של הבריגדה בקרבות שהשתתפה בהם.

ידוע גורלה של ה"חטיבה-הקדושה" — היונית — החטיבה-הלוחמת המובחרת שהצליחה הממשלה היונית הגולה לארגן; והיא רובה-ככולה טמונה, מתחת לצלבים לבנים, בסביבות רימיני שעל החוף האדריאטי — לא-הרחק מגזרת-החזית בה הופעל החי"ל. התקפה רצינית אחת בחזית-איטליה חיסלה חטיבה שלא היו לה מילואים במידה מספקת.

שרה-של-אומה דאג שרוב-רובם של אנשי החי"ל ייצאו שלמים ממערכת-איטליה — וימלאו תפקיד בשורות ההגנה וצה"ל במלחמת-הקוממיות, ואף יתרמו תרומה ראשונה-במעלה תחילה למערכת-הבטחון המחתרתית-מתנדבת של הישוב ואחר-כך להפיכתה של זו, תוך-כדי "קרבות של מעטים נגד רבים", לצבא מאורגן חדיש ומנצח.

